

Nr 44

Av herr Helén m. fl., om åtgärder för att bereda de äldre sysselsättning och trygghet.

(Lika lydande med motion nr 48 i Andra kammaren)

Sammanfattning

Motionen utgår från de tankegångar som framförts under folkpartiets Samråd 69. Den tar upp en del av de problem, som hänger samman med pensionering och det uppbrott från arbetslivet, som oftast blir en följd av denna.

Människans aktivitet knyts i stor utsträckning till arbetslivet med dess möjligheter till social aktivitet, kontakt med kamrater och organisationer. I och med pensioneringen bryts många av dessa. Denna minskning i social aktivitet måste på olika sätt kompenseras med iakttagande av de äldres egna behov och önskemål, samtidigt som fler äldre måste få möjligheter att fortsätta sin yrkesverksamhet.

I denna motion uppställs en rad målsättningar och lämnas förslag i denna riktning. Vi förordar bl. a.:

1. en utredning med uppgift att lämna förslag till åtgärder samhället kan vidta för att underlätta för de äldre som så vill att fortsätta sin yrkesverksamhet,

2. en positiv attityd från samhällets sida till att anställa äldre, inrätta deltidstjänster, kooperativa företag och skyddade verkstäder för äldre, stimulansbidrag till företag som anställer äldre,

3. gemensam service-, marknads- och produktutveckling för att stödja hemindustri i glesbygder,

4. samhälleligt stöd till olika frivilligorganisationers verksamhet bland de äldre,

5. snabb utbyggnad av dagcentra öppna för alla åldrar,

6. självständigt boende framför institutionellt boende på ålderdomshem,

7. ökad satsning på servicehus från kommunernas sida,

8. kraftig prioritering av de äldres behov av service bl. a. för att möjliggöra det oberoende boendet. Servicen bör innefatta bl. a. hemvård, hjälp med tjänster, social aktivitet,

9. förbättrad och samordnad information om och för de äldre. Vi föreslår att ett program upprättas för samhällets information om och för de äldre.

1* — Bihang till riksdagens protokoll 1970. 3 saml. Nr 43—44

Förbättrad information är en viktig förutsättning för ett reellt medinflytande från de äldres sida,

10. samrådsorgan på vårdinrättningar. Vi föreslår att vederbörande myndigheter får i uppdrag att utarbeta alternativa förslag till former för medinflytande vid ålderdomshem etc. samt centrala rekommendationer för detta syfte.

Frågan om pensionsålder spelar en avgörande roll för åtgärder inom detta område. Pensionssystemet bör i princip vara baserat på valfrihet och anpassning till den enskildes önskemål och medge pensionering inom en pensionsperiod. I en annan motion till årets riksdag föreslår folkpartiet bl. a. en utredning om rörlig pensionsålder.

När det gäller frågan om pensionärernas ekonomiska trygghet vill vi framhålla att de nuvarande ogynnsamma verkningarna av skatte- och bidragssystemet för pensionärernas inkomster måste undanröjas. Vi har anledning att återkomma till dessa frågor i samband med den aviserade propositionen angående dessa problem.

Inledning

Människans aktivitet är i mycket stor utsträckning knuten till arbetet. Där finns kontakterna med vänner och en rad organisationer. Vid sidan av familj, släktingar och grannar är arbetsplatsens möjligheter till mänskligt utbyte det viktigaste fältet för sociala aktiviteter.

Pensioneringen innebär i flertalet fall avbrott i yrkeslivet och därigenom av viktiga kontakter med andra människor. Även andra kontakter, engagemang och aktiviteter avbryts i och med pensioneringen. I det industrialiserade samhället är detta förhållande särskilt tydligt. Gamla tiders gemenskap mellan generationer är inte längre så stark. Genom placering på ålderdomshem och pensionärshem får många äldre allt svårare att upprätthålla bredare kontakter.

Vid uppbyggnaden av välfärdssamhället har ekonomisk trygghet under ålderdomen av många skäl varit ett förstahandsintresse. Denna trygghet måste givetvis även i fortsättningen vara en ledstjärna för viktiga reformer på åldringsområdet, men samhällets insatser måste samtidigt även inriktas på att ge de äldre något utöver deras rättmätiga del av de gemensamma ekonomiska resurserna. Den minskning i social aktivitet som blir en följd av att en människa lämnar produktionen måste kompenseras genom social aktivitet på annat sätt. Med fler kontakter kan pensionsåren upplevas som mer givande och meningsfulla. Det gäller då inte enbart att sysselsätta de äldre utan att aktivera och engagera människor i verksamheter, som kan upplevas som intressanta och meningsfyllda. De äldre måste kunna känna att de fortfarande är livsdugliga människor i ett levande samhälle. Detta kan ske bl. a. genom att de även efter uppnådd pensionsålder i större utsträckning kan få arbete som passar deras förutsättningar.

Åldrandet har hittills emellertid i stor utsträckning använts som motiv för att stänga ute människor från yrkeslivet. Men åldrandet är mycket individuellt. Olika människor åldras olika snabbt. Frågan om pensionsåldern är av avgörande betydelse för den framtida synen på de äldre. Den generella pensioneringen vid en fix ålder är en schematisk lösning, som alltför lite tar hänsyn till individens behov. Många människor skulle vara betjänta av en ändring av sin arbetssituation tidigare i livet än vid nuvarande pensionsålder medan andra inte känner behov att lämna yrkeslivet vid 67-årsåldern. Rörlig pensionsålder inom en viss ram kan vara en lösning som bättre svarar mot individens behov. I en annan folkpartimotion till årets riksdag utvecklas dessa tankegångar. Folkpartiet föreslår där bl. a. en utredning om rörlig pensionsålder.

De äldres sysselsättning

Vi har inledningsvis konstaterat värdet av att de äldre ges möjlighet till social aktivitet även efter pensioneringen. De insatser som krävs för detta kan initieras av samhället, av organisationer och av de äldre själva.

Det sägs ofta att de äldre är mindre väl anpassade till det moderna yrkeslivets krav. En vanlig inställning är, att det är individen som skall anpassas till de teknisk-ekonomiska produktionsförhållandena. Modern forskning har visat, att man genom en förändring av arbetsmiljön kombinerad med större hänsynstagande till individen avsevärt skulle kunna förbättra de äldres situation på arbetsmarknaden. I det moderna arbetslivet är kraven på hög arbetstakt, stor iakttagelseförmåga och snabb inlärning av nya arbetsmetoder stora. Men den tekniska utvecklingen har även medfört större krav på noggrannhet, övervakning av tekniska produktionsprocesser m. m. som ligger väl till för de äldres förutsättningar och kan öka deras möjligheter i arbetslivet.

Väsentligt är nu att samhället i större utsträckning vidtar åtgärder som syftar till förändring i arbetslivet i stället för att satsa på att anpassa individen till produktionsförhållandena. Samhället kan påverka ramarna för detta och för avtalsenliga uppgörelser beträffande metodiken vid omställningsprocesser. Vi vill slå fast att även äldre personer — också efter pensionering — har rätt till ett arbete som är avpassat till deras förutsättningar. Då krävs samhällliga åtgärder på arbetsmarknaden för att påverka och förändra arbetsmiljön så att även äldre individer kan få göra en insats.

I Holland har försök gjorts med ett kooperativt företag där medelåldern för de anställda företagsmedlemmarna är över 70 år. De arbetar tre timmar om dagen och har låg frånvarofrekvens. Även produktionsresultaten är goda. Sådan företagsamhet skulle kunna stimuleras genom lämpliga åtgärder från samhällets sida. Andra tänkbara vägar är stimulansbidrag till företag som anställer arbetskraft över en viss ålder. Samhället kan visa en positivare attityd genom att stat, landsting och kommuner själva i större utsträckning

anställer äldre, inrättar deltidstjänster etc. Även samhälleligt arrangerad yrkesverksamhet t. ex. i form av skyddade verkstäder är en tänkbar utväg.

Flyttning från glesbygden är för många av de äldre en nödlösning. Man bör därför uppmärksamma möjligheterna att föra arbetet till individerna i stället för tvärtom. Gemensam service samt marknads- och produktutveckling kan göra det möjligt att bedriva ekonomiskt försvarbar »hemindustri» eller liknande i utflyttningsbygder eller industriellt svaga områden. Småbrukens roll i pensionärsproblematiken är också uppenbar. Landskapsvård och vidmakthållande av fritidsmiljöer kan anknytas till småbruket.

Vi har här tagit upp en del av de arbetsmöjligheter som i större utsträckning skulle kunna stå de äldre till buds. De samhällliga åtgärderna för en anpassning av yrkeslivets krav till de äldres förutsättningar och för att öka de olika arbetsmöjligheter som bör kunna stå till buds för dem måste dock ytterligare studeras och konkretiseras. Vi föreslår därför att den offentliga utredning som folkpartiet föreslår i motionen angående pensionsåldern även får till uppgift att lämna förslag på åtgärder som samhället kan vidta för att underlätta för de äldre som så önskar att fortsätta sitt yrkesliv. Härvid bör särskilt möjligheterna för deltidsarbete uppmärksammas. Utredningen bör även behandla den särskilda glesbygdsproblematiken i detta sammanhang.

Social aktivitet

Yrkesaktiviteten är den kanske viktigaste formen av socialt meningsfull aktivitet för de äldre. Vi har pläderat för åtgärder som skulle möjliggöra att äldre som så önskar skall kunna vara yrkesverksamma. Det är dock klart att det kan ta avsevärd tid innan en sådan tanke kan förverkligas. Vidare är det uppenbart och helt legitimt att många efter ett långt livs hårt arbete inte har kraft eller lust att fortsätta arbeta. Vi har inledningsvis framhållit den stora betydelsen av att den minskning av social aktivitet som blir en följd av övergången från yrkesliv till pensionärstillvaro måste kompenseras på annat sätt. Det gäller då inte främst att »sysselsätta» de äldre i den mening att dagarna skall fyllas med olika aktiviteter, utan att aktivera och engagera människor i verksamheter som upplevs som intressanta. De insatser det här är fråga om kan och bör initieras på olika sätt av samhället, av organisationer och av de äldre själva.

Två väsentliga vägar att skapa den kontakten är frivilligorganisationerna och anordnande av dagcentra. Ideella organisationer har stora möjligheter att samla de äldre till stimulerande aktivitet tillsammans med andra åldersgrupper. Därför bör stödet till de frivilliga organisationernas arbete bland de äldre ökas. En snabb utbyggnad av kommunala dagcentra, öppna för alla åldersgrupper, är ett lämpligt sätt att skapa kontakt mellan generationer. Sådana centra har med framgång prövats i andra länder, och även i Sverige har verksamhet börjat komma i gång. Det är angeläget att kommu-

nerna satsar på sådana anläggningar och att byggandet av dem underlättas genom statligt stöd.

De flesta som lever på t. ex. vårdhem är avskärmade såväl från omvärlden som från inflytande över sin egen livssituation. De äldres erfarenhet är dock en mycket värdefull tillgång som i större utsträckning bör få påverka boende och utformning av verksamheten vid ålderdomshem, pensionärshem och andra kollektiva boende- eller vårdformer för äldre. Inom dessa institutionella boendeformer kan medinflytande lättare organiseras än på många andra håll. På en del ålderdomshem har man med framgång prövat samrådsorgan där pensionärerna tagit plats. Förtroenderåd är en annan form för medinflytande som är mycket värdefull. Även anhörighetsföreningar bör kunna inrättas där så är lämpligt för kontakt och samråd på de patienters vägnar, vars medicinska status hindrar att de själva kan utöva sin medbestämmanderätt. Det är viktigt att man på kommunalt håll tar initiativ för att få i gång sådana medinflytandeorgan. Men även från centralt håll kan initiativ tas. Vi föreslår att socialstyrelsen i samarbete med kommunförbunden utarbetar alternativa förslag till medinflytandeformer och lämnar centrala rekommendationer för tillämpningen.

För de självständigt boende pensionärernas del ligger frågan om samrådsformer något annorlunda till. Pensionärsorganisationer utför ett betydande arbete men löser inte behovet att skapa individuellt medinflytande. Inom kommuner eller delar av dessa finns dock plattformar som kan och bör utnyttjas för medinflytande från pensionärernas sida. Kommundelsråd är ett exempel på detta. Men det bör även övervägas om särskilda kommunala pensionärsorgan av rådgivande karaktär kan inrättas.

Information om och för de äldre

Från folkpartiets sida har länge hävdats det ansvar det allmänna har för information om sociala förmåner. Samhällsinformationen har dock kännetecknats av bristande systematik, otillräcklig planmässighet, svårigheter i ansvarsfördelning mellan huvudmännen och en alltför knapp resurstilldelning. Statens och kommunernas information om samhällsfunktionerna har varit otillräcklig. Informationsutredningens nyligen avlämnade betänkande visar klart på de brister som finns i samhällsinformationen. Utredningen föreslår också insatser för att förbättra den samhällsrelaterade informationen. Det är så viktigt att denna tillgodoser de äldres behov. Den som själv vill orientera sig har visserligen möjligheter att få upplysning, om han eller hon är tillräckligt bevandrad i byråkratin för att hitta fram till upplysningskällor, men det bör vara självklart att samhällsorganen skall ha skyldighet att informera de äldre om de stödåtgärder de är berättigade till. Denna skyldighet bör komma till uttryck i författningar, råd och anvisningar. För närvarande finns från statens sida inte tillräcklig ambition att regelbundet informera de gamla. Den som närmar sig pen-

sioneringen bör genom samhällets försorg få information om omställningen från arbetsliv till pensionärstillvaro. I många fall kan det vara lämpligt med personlig sådan. Väl tillrättalagd skriftlig information som brev, broschyrer och annonsering i dagspress bör även utnyttjas. Det finns även andra aspekter på information om åldrandets problem. Inte minst viktigt är att den yngre generationen görs medveten om de äldres problem så att inte missförstånd uppstår. Socialstyrelsen, riksförsäkringsverket och arbetsmarknadsstyrelsen borde ta initiativ till att informationen till de äldre samordnas. Landstings- och kommunförbunden bör också medverka genom att lägga fram förslag till kommunal information på detta område. Vi föreslår att ett program upprättas för information om och för de äldre där särskild vikt läggs vid samordningen av denna information.

De äldres trygghet

Att ha sociala relationer, ett arbete, att veta att någon bryr sig om en, är utomordentligt viktigt från trygghetssynpunkt. I denna motion har vi velat understryka dessa behov. Men trygghet är givetvis också fråga om omsorg vid ohälsa, skröplighet och i ekonomiska sammanhang.

Stora grupper lever i skarven mellan nuläget och den dag då ATP är fullt utbyggd och tillhör samhällets låglönegrupper. De äldres konsumtionsstandard medger ingen större valfrihet. Även om läget på sikt förbättras är det angeläget att redan nu förbättra de äldres materiella standard. Folkpensionärernas skatteproblem har vid flera tillfällen tidigare från folkpartiets sida aktualiserats i riksdagen. Särskilt gäller detta de konsekvenser som följer av att pensionärerna skaffar sig extrainkomster. De nuvarande skattereglerna är otillfredsställande och verkar hindrande på pensionärernas vilja att arbeta. I avvaktan på aviserad särskild proposition till värriksdagen avstår vi f. n. att väcka förslag i detta ärende.

Service och boende

Det är klart utrett att de äldre i genomsnitt bor sämre än de yngre. Särskilt i glesbygdsområdena är bristerna stora. Bostadsnöden har man sökt minska genom bl. a. speciella låneregler för pensionärslägenheter, förbättringsbidrag och speciella stöd för temporära bostäder i glesbygd. Nuvarande pensionärslägenheter är i första hand avsedda för ensamstående eller makar. Gemensamt boende för tre eller fler pensionärer i en lägenhet kan i en del fall vara en god boendeform. Kommunerna bör undersöka behovet av och ge tillfälle till sådant boende i pensionärslägenheter av större typ. Förbättringsbidrag utgår för närvarande för upprustning av de äldres bostäder. Det är av största vikt att kommunerna, särskilt i samband med kommunsammanläggningarna, gör inventering av de äldres bostäder

och anslår tillräckliga resurser, personellt och tekniskt, för att hjälpa de äldre att förbättra dessa, i synnerhet som de statliga anslagen för detta ändamål ibland inte utnyttjats till fullo.

Möjlighet till egen bostad är målet för en allmänt omfattad politik. Vi anser att detta bör gälla även för de äldre. Ett självständigt boende är att föredra framför boende på ålderdomshem och pensionärshem. Den tendens till isolering och passivisering som blir följderna av det institutionella boendet kan inte godtas. De gamla bör få tillfälle till ett så normalt liv som möjligt i förhållande till sitt eget tidigare liv och till omgivningen. Det självständiga boendet kräver dock en väl utbyggd service, vilket också är en förutsättning för ett socialt stimulerande liv. Samhället måste vara berett att bekosta en betydande del av denna service. Samtidigt är det viktigt att de äldre själva får vara med vid utformningen av denna. Servicekravet inkluderar en rad aktiviteter: hemvård, sociala kontakter, öppen vård, hjälp med tjänster, hemsjukvård. En utökad biblioteksservice med bokbussar etc. är också en angelägen åtgärd. Denna service är givetvis inte enbart till för de äldre. Även andra kategorier och åldersgrupper har givetvis också behov av en vidgad service. Åtskilliga av de äldre kan också medverka vid utbytet av service, hemhjälp, tillsyn, sociala kontakter m. m.

Samhälls- och bostadsplaneringen måste i större utsträckning anpassas till dessa krav på service. Det är nödvändigt att kommunerna i större utsträckning satsar på servicehus som en boendeform, som kan användas inte bara av de äldre utan även andra åldersgrupper. Nya bostadsområden bör ha formen av serviceområden med budcentral, närhetsbutiker, restauranger som även kan leverera färdiglagad mat, kollektiva anordningar som städ- och tvättservice. I äldre bostadsområden bör servicecentraler inrättas. Genom ökad användning av servicehus eller anläggning av serviceområden kan boendet på ålderdomshem av traditionell typ i framtiden i stor utsträckning nedbringas.

Ett framgångsrikt serviceprogram bör förutsätta att de äldre själva får möjlighet att välja sin konsumtion av varor och service. Denna valfrihet och den självkänsla detta ger stimuleras bäst av ett transfereringssystem som inte utpekar kategoritillhörighet. Detta bör på sikt lösas genom förbättrade pensioner och en betydande förbättring och utbyggnad av den offentligt tillhandahållna servicen.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär

1. att den utredning folkpartiet i motion angående pensionsåldern föreslår får till uppgift att även lämna förslag på åtgärder samhället kan vidta för att underlätta för äldre som så önskar att fortsätta sitt yrkesliv,

2. att ett program upprättas för samhällets information om och för de äldre, samt

3. att vederbörande myndighet får i uppdrag att utarbeta alternativa förslag till former för medinflytande vid ålderdomshem etc. samt centrala rekommendationer för detta syfte i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 14 januari 1970

Gunnar Helén (fp) Olle Dahlén (fp) Ruth Hamrin-Thorell (fp)
Axel Andersson (fp) Stig Stefanson (fp) Eric Peterson (fp)